

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Жебка Олександра Олеговича

на тему «Моделювання зростання потенціалу забезпечення продовольчої безпеки України», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 - Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність теми та її зв'язок з напрямками науково-дослідних робіт

Дисертаційна робота Жебка Олександра Олеговича присвячена розробленню інтегрованої аналітичної моделі зростання виробничо-збутового потенціалу аграрної сфери як інструменту забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Вибір цієї проблематики видається цілком виправданим, оскільки повномасштабна збройна агресія Російської Федерації спричинила безпрецедентні структурні деформації аграрного сектору: зруйновано значну частину виробничої, переробної та логістичної інфраструктури, вибуло з обробітку кілька мільйонів гектарів сільськогосподарських угідь унаслідок військових дій та окупації, а система індикаторів продовольчої безпеки демонструє системне погіршення практично за всіма напрямками моніторингу.

Актуальність теми посилюється й тим, що переважна частина наявних аналітичних матеріалів воєнного періоду, підготовлених такими структурами, як KSE Institute, Світовий банк чи ФАО, має здебільшого моніторинговий характер і не пропонує інтегрованої моделі, яка поєднувала б оцінку виробничо-збутового потенціалу аграрної сфери з кількісним прогнозуванням індикаторів продовольчої безпеки. Теоретичні моделі продовольчої безпеки, розроблені переважно для мирних умов, також не враховують специфіки деформованих ринків і неповних статистичних даних

воєнного часу, а існуючі прогностичні дослідження здебільшого позбавлені сценарного компонента, прив'язаного до параметрів відновлення потенціалу. Здобувачем ці прогалини сформульовано послідовно і, що важливо, покладено в основу конкретних дослідницьких завдань, а не залишено декларативними твердженнями.

Дисертацію виконано в межах наукових пріоритетів, визначених Стратегією розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та Стратегією продовольчої безпеки, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України № 684-р від 23.07.2024 р., а також відповідно до плану науково-дослідних робіт Миколаївського національного аграрного університету за темою «Економічна безпека України в умовах глобалізації: імперативи забезпечення, відтворення потенціалу у кризових умовах» (номер державної реєстрації 0123U101230, 2023-2027 рр.). Такий зв'язок з інституційною науково-дослідною тематикою підтверджує планомірність дослідження і його інтегрованість у ширший контекст економічної безпеки держави.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертації, їх достовірність і новизна

Метою дослідження визначено розроблення інтегрованої аналітичної моделі зростання виробничо-збутового потенціалу аграрної сфери та її апробацію для прогнозування індикаторів продовольчої безпеки України в умовах воєнного часу й повоєнного відновлення. Поставлена мета деталізована у дев'яти завданнях, які послідовно охоплюють теоретичне уточнення сутності потенціалу виробництва, переробки, зберігання та постачання продукції, систематизацію моделей продовольчої безпеки, розроблення методики оцінки впливу складових потенціалу на його результуючі індикатори, аналітичний моніторинг внутрішнього продовольчого ринку та зовнішньоторговельних операцій, оцінювання стану продовольчої безпеки, обґрунтування заходів державного регулювання,

розроблення прогнозів динаміки індикаторів і, зрештою, побудову власне моделі зростання потенціалу. Об'єкт і предмет дослідження сформульовано з урахуванням сучасних підходів до вивчення зазначеної проблеми.

Методологічний апарат дисертації є доволі широким і різноплановим. Здобувачем застосовано методи аналізу й синтезу, наукової абстракції та узагальнення – для поглиблення теоретичних засад і уточнення дефініції виробничо-збутового потенціалу; компаративний аналіз – для зіставлення вітчизняних і зарубіжних концепцій потенціалу; монографічний метод – для дослідження структурних деформацій аграрної сфери; економіко-статистичні та індексні методи – для аналізу динаміки виробництва й зовнішньої торгівлі; модель міжгалузевого балансу Леонтьєва – для агрегування функціональних складових потенціалу у виробничий і збутовий компоненти та розрахунку їхніх вагових коефіцієнтів за офіційними таблицями «витрати–випуск»; кореляційно-регресійний аналіз часових рядів, метод зваженого ковзного середнього, моделі ETS та ARIMA – для прогнозування динамічних параметрів моделі й індикаторів продовольчої безпеки; метод сценарного аналізу – для формування трьох альтернативних траєкторій розвитку продовольчої системи. Таке поєднання загальнонаукових і спеціальних методів дає підстави вважати отримані результати методично обґрунтованими.

Інформаційну базу дослідження становлять офіційні таблиці «витрати–випуск» Держстату України за 2015–2024 рр., статистична звітність Державної служби статистики, аналітичні матеріали KSE Institute, ФАО, Світового банку та Мінагрополітики України, а також нормативно-правові акти, зокрема постанова Кабінету Міністрів України № 1379 «Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки». Обсяг опрацьованого емпіричного матеріалу є достатнім для розв'язання поставлених завдань.

У першому розділі викладено теоретико-методичні засади дослідження потенціалу аграрної сфери та систематизовано моделі забезпечення продовольчої безпеки; другий розділ присвячено аналізу сучасного стану внутрішнього продовольчого ринку, зовнішньоекономічної діяльності та індикаторів продовольчої безпеки України за 2021–2024 рр.; третій розділ містить обґрунтування заходів державного регулювання, методику прогнозування динаміки індикаторів і власне модель зростання виробничо-збутового потенціалу. Логіка викладу є послідовною: кожен наступний розділ спирається на результати попереднього, а рекомендаційна частина безпосередньо впливає з аналітичних висновків.

Найбільш вагомим науковим результатом дисертації є обґрунтування концепції виробничо-збутового потенціалу (ВЗБП) як інтегрованої системи, що поєднує чотири функціональні складові і для цілей кількісного вимірювання агрегується у два аналітичні компоненти: виробничий та збутовий із ваговими коефіцієнтами, емпірично визначеними на основі моделі міжгалузевого балансу Леонтьєва. Принциповою відмінністю запропонованого підходу від наявних, здебільшого зосереджених лише на виробничій або ресурсній складовій, є його визначення через безпосередній зв'язок з результируючими індикаторами продовольчої безпеки, а не з проміжними виробничими показниками. Це дозволяє, за задумом автора, ідентифікувати дестабілізуючі фактори в кожній ланці агропродовольчого ланцюга окремо.

Науковий інтерес становить і методичний підхід до оцінювання ВЗБП в умовах воєнного стану, який передбачає його декомпозицію на потенціал розвитку (мирного часу) та потенціал відновлення, нормований відносно довоєнного рівня, а також ансамблеве прогнозування динамічних параметрів моделі із застосуванням моделей ETS, ARIMA та екстраполяції з відбором найкращої специфікації за критеріями середньої абсолютної відсоткової похибки, середньоквадратичної помилки та інформаційного критерію Акаїке.

Такий підхід є цілеспрямовано адаптованим до умов неповних статистичних рядів, характерних для аграрної статистики воєнного часу, і, на нашу думку, становить методично правильне вирішення проблеми короткого часового ряду спостережень.

Апробація моделі на фактичних даних 2021–2024 рр. з прогнозом на 2025–2026 рр. засвідчила, що після дефлювання вихідних показників за офіційним індексом споживчих цін індекс ВЗБП знизився до 58,0 % від довоєнного рівня 2021 р. у 2022 р., частково відновився до 82,3 % у 2023 р. і до 93,2 % у 2024 р., а прогнозні значення на 2025–2026 рр. становлять 82,9 % та 86,0 % відповідно, не досягаючи довоєнного рівня за жодним із розрахованих років. Показовим методичним прийомом є демонстрація автором того, що без процедури дефлювання показник ВЗБП₂₀₂₄ виявився б оманливо завищеним до 138,9 % унаслідок номінального зростання цін. Цей момент засвідчує уважність здобувача до методичної коректності розрахунків і його здатність попереджати типову помилку інтерпретації номінальних економічних показників у період високої інфляції.

Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення дисертаційної роботи полягає в можливості використання розроблених теоретико-методичних положень, аналітичного інструментарію та прогнозних моделей для обґрунтування державної політики відновлення й зміцнення продовольчої безпеки України. Розроблена автором методика кількісного оцінювання впливу складових виробничо-збутового потенціалу на індикатори продовольчої безпеки, підходи до формалізації обробки неповних статистичних даних в умовах структурних шоків, а також методика побудови ансамблевих прогнозних моделей використовуються в освітньому процесі Миколаївського національного аграрного університету під час викладання дисциплін «Системи обробки економічної інформації», «Аналіз даних для бізнесу» та «Штучний інтелект та машинне навчання» (довідка № 27-18/830 від 22.06.2026 р.).

Розроблена інтегральна модель зростання виробничо-збутового потенціалу та методика сценарного прогнозування динаміки ключових індикаторів продовольчої безпеки на середньострокову перспективу прийняті та схвалені Департаментом економічного розвитку та регіональної політики Миколаївської обласної військової адміністрації з метою підвищення обґрунтованості управлінських рішень у сфері регіональної економічної політики та продовольчої безпеки області (довідка № 374/12-01.01-19 від 22.06.2026 р.).

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях

Основні наукові положення, висновки та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 24 наукових працях, з яких 5 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у закордонному науковому періодичному виданні, включеному до наукометричної бази Scopus, решта 18 праць є тезами доповідей, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях у Києві, Житомирі, Миколаєві, Харкові, Одесі тощо. Публікації Жебка О.О. достатньо повно розкривають наукову новизну, практичне значення та основні висновки дисертації.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Проведений аналіз дисертаційної роботи здобувача дає підстави стверджувати, що дисертація є самостійним і завершеним науковим дослідженням. Використані положення, ідеї, статистичні дані та результати інших авторів супроводжуються належним чином оформленими посиланнями на джерела. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації даних не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Жебка О. О. загалом, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання дискусійного характеру, зокрема:

1. У п. 1.3 та Таблиці 1.1 дисертації вагові коефіцієнти α_1 і α_2 , що визначають співвідношення виробничого і збутового компонентів ВЗБП, розраховано за кожен рік періоду 2015–2024 рр. на основі таблиць «витрати–випуск» Держстату, при цьому показано стабільність нормованого α_1 у межах 0,698–0,749 (середнє 0,72) та побудовано динамічний коефіцієнт $\alpha(t)$ із прогнозом на 2025–2026 рр. методом WMA(3). Водночас у висновках роботи зазначено, що ці коефіцієнти визначено за таблицями «витрати–випуск» за 2015–2021 рр. Доцільно було б уніфікувати позначення розрахункового періоду в тексті дисертації, оскільки наявна розбіжність формулювань ускладнює однозначне трактування джерела вагових коефіцієнтів.

2. Трисценарна конструкція прогнозу (песимістичний, базовий, оптимістичний), хоч і методично коректно побудована, не супроводжується оцінкою ймовірності реалізації кожного сценарію чи хоча б якісним обґрунтуванням найбільш вірогідної траєкторії. Це ускладнює використання результатів моделі для розрахунку очікуваних значень індикаторів продовольчої безпеки, що потрібні, зокрема, для бюджетного планування державної підтримки. Доцільно було б доповнити сценарний блок хоча б експертною оцінкою відносної ймовірності кожної з трьох траєкторій.

3. Регресійний аналіз, що підтвердив статистично значущий зв'язок ВЗБП із калорійністю раціону та державним резервом зерна ($R^2 = 0,814$ та $0,750$ у специфікації перших різниць), спирається на вкрай короткий часовий ряд спостережень – фактично на період 2021–2024 рр. Короткі ряди у поєднанні зі значною кількістю перевірених комбінацій «індикатор $\times$ продукт» (34 комбінації) підвищують ризик випадкового виявлення статистично значущих зв'язків. Розширене обговорення обмежень такого

аналізу, зокрема проблеми множинного тестування та невеликої кількості ступенів свободи, посилило б методичну коректність висновків цього підрозділу.

4. Розрахунок виробничо-збутового потенціалу та сценарне прогнозування здійснено на загальнонаціональному рівні, тоді як у роботі неодноразово наголошується на суттєвій регіональній диференціації наслідків війни – концентрації руйнувань у прифронтових областях і нерівномірності темпів відновлення між регіонами. Дисертація виграла б від хоча б орієнтовної регіональної декомпозиції індексу ВЗБП (наприклад, окремо для прифронтових і тилкових областей).

5. Підсумкові оцінки ефектів наведено в роботі у різних грошових одиницях без єдиної бази перерахунку: ефект від зростання коефіцієнтів переробки та зберігання оцінено у млрд грн (22,6 та 22,8 млрд грн/рік відповідно), тоді як ефект від підвищення індексу LPI у млрд дол. США (2,6–3,3 млрд дол. США/рік). Це ускладнює зіставлення відносної вагомості напрямів державної підтримки між собою. Доцільно було б звести підсумкові оцінки до єдиної грошової одиниці або принаймні навести використаний обмінний курс і дату, за якою здійснено перерахунок.

Викладені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер, не знижують загальної наукової та практичної цінності дисертаційної роботи, а лише окреслюють можливі напрями поглиблення подальших досліджень з обраної проблематики.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Жебка Олександра Олеговича за своїм змістом, метою, завданнями, об'єктом, предметом, методичним інструментарієм, науковою новизною та практичними результатами відповідає спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Робота написана науковим стилем, матеріал викладено в чіткій логічній послідовності, обсяг, структура та оформлення дисертації відповідають

вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Загальний висновок

Дисертаційна робота Жебка Олександра Олеговича на тему «Моделювання зростання потенціалу забезпечення продовольчої безпеки України» є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані теоретико-методичні та прикладні результати, що мають істотне значення для економічної науки і практики державного регулювання аграрного сектору в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

За актуальністю, ступенем обґрунтованості наукових положень, достовірністю отриманих результатів, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Автор дисертаційної роботи, Жебко Олександр Олегович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
професор кафедри адміністративного
менеджменту
та зовнішньоекономічної діяльності
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Марат ІБАТУЛЛІН

ПІДПИС ЗАСВ
Начальник відділу
Підпис

